

ATATÜRK
ANSİKLOPEDİSİ

Memduh Şevket Esendal (1883-1952)
Cevdet TEKE

Yayınlayan/Kurum	:	Atatürk Araştırma Merkezi
Yayın Tarihi	:	29.07.2022
Kaynak:	:	https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/303/Memduh_Şevket_Esendal_(1883-1952)
İndirilme Tarihi	:	01.04.2026
Telif Hakkı	:	© 2026 Atatürk Ansiklopedisi. Tüm hakları saklıdır.

Açıklama:
Bu belge, Atatürk Ansiklopedisi'nden alınmıştır ve bilgilendirme amacı taşımaktadır. İçeriğin akademik kullanımı için kaynak gösterilmesi gerekmektedir.

Memduh Şevket Esendal (1883-1952)

(Diplomat, milletvekili, yazar.)

Memduh Şevket Esendal, edebiyatçı, bürokrat, diplomat ve siyasetçi gibi farklı kimlikleri olan bir şahsiyettir. Mehmet Şevket Bey ve Emine Şadiye Hanım'ın üç erkek çocuğundan biridir. 1883'te Çorlu'nun Papayani Mahallesi'nde dünyaya geldi.

Esendal'ın soyu Girit Hanya'ya dayanır. Çorlu'da bu aileye Kâhyabeyler denilirdi. Bu ad, annesinin babası Ahmet Efendi'den gelmektedir. Ahmet Efendi, Topkapı'da Silahtar Ocağı kâhyası olan İbrahim Ağa'nın oğludur. Ahmet Efendi, Divan-ı Hümayun'da kâtip iken Vidin Eyaleti Valiliği'nde bulunan ve 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasında önemli rol oynayan Ağa Hüseyin Paşa'ya kâhya olarak verilmiş ve kendisine Karakâhya denilmiştir. Bununla birlikte anne tarafından soyunun, Yanık Hüseyin Kaptan'a da dayandığı iddia edilmektedir. Babasının ailesi ise Nişastacızadeler olarak tanınır. Babası, Kâhyabeyler ailesi içinde yetiştiği için baba soyu olan Nişastacızade adından ziyade, eşinin aile adını kullanmış ve "Kâhyabeylerin Şevket Bey" diye anılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşı'ndaki yenilgisi ve Makedonya başta olmak üzere önemli toprak kayıplarına uğraması, buradaki Türk nüfusunun büyük kafileler halinde İstanbul'a göç etmesine sebebiyet verdi. Esendal ve ailesi de savaşın sonuçlarından olumsuz etkilendi ve Çorlu'dan ayrılmak zorunda kaldı. Ardından 1914'te patlak veren I. Dünya Savaşı sebebiyle hükümet tarafından ailenin topraklarına el konularak askeri tarıma ayrıldı. Netice itibariyle bu dönemde ciddi yoksulluk çeken aile, İstanbul'a yerleşmek zorunda kaldı.

Osmanlı Devleti'nin iç ve dış pek çok siyasal ve sosyal problemlerle boğuştuğu bir dönemin seyri içinde düzenli ve sürekli bir eğitim hayatı görmeyen Esendal, altı yaşına geldiğinde eğitim görmek için Çorlu'dan ayrıldı. Babasıyla birlikte İstanbul'a gelerek annesinin babası Ahmet Efendi'nin yanında Gedik Paşa Mahalle Mektebi'nde ilköğrenimine başladı. Fakat bir dayak olayına şahit olunca okuldan ayrılmak zorunda kaldı. 7, 8 yaşlarında iken okulunu değiştirdi ve Rehber-i Maarif'e kaydoldu. Rehber-i Maarif Mektebi'ni bitirdikten sonra tekrar Çorlu'ya döndü ve Çorlu Rüştiyesi'nde eğitim hayatına devam etti. Sistemli bir okul hayatı görmemesine rağmen kendisini geliştirmeyi başarmış, gayretli karakterinin bir yansıması olarak da Rusça, Fransızca ve Farsça öğrenmiştir.

Esendal, birçok bakımdan önemli vasıflara sahipti. Her ne kadar edebiyatçı kimliğiyle tanınsa da aslında siyasetin içerisinde aktif bir şekilde yer aldı. Ömrünün büyük bir kısmı politik uğraş ve bürokratik görevlerle geçti. İmparatorluktan ulus devlete geçiş dönemlerine tanıklık etti. Osmanlı Devleti'ni ihya çabalarında ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte yeniden yapılanma aşamalarında politik kimliğiyle aktif rol oynadı.

Esendal'ın siyasi hayatı, 1906'da anayasalı monarşinin yeniden tesisini amaçlayan İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girmesiyle başladı. Cemiyete girişi, kendi ifadesiyle hayatının ihtilali oldu. Talat Paşa'nın himayesinde faaliyetlerini sürdüren ve "Küçük Efendi" olarak bilinen Kara Kemal ile tanışması, onun İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katılımında önemli bir etken oldu. Öte yandan cemiyete girişi ile beraber, düşünce dünyasındaki şekillenmede, siyasal ve sosyal şahsiyetinin oluşumunda Kör Ali İhsan (İloğlu) Bey'in önemli rolü vardı. Konur Ertop'a göre, Esendal'ın İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girmesine amcası, Devlet Şûrası Üyesi Daniş Bey ve İbrahim Paşazade Hamdi Bey aracı oldu. Esendal'da, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ndeki ilk zamanlarında, ülkenin içinde bulunduğu sorunlar hakkında ideolojik bir bakış açısı yoktu. Ancak cemiyete girmesinin ardından fikirleri giderek netleşmeye başladı ve cemiyetin de İstanbul teşkilatının yazı işlerini üstlendi. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra kendisine reji muhafaza memurluğu teklif edildi. Teklifi

kabul etmesiyle birlikte, İttihat ve Terakki'nin memuru olarak işe başladı. O, şahsi menfaati bir tarafa bırakıp cemiyet nezdinde verdiği bu hizmeti, kafasındaki realizmin idealizme dönüşmesi olarak belirtmektedir.

Esendal cemiyet içinde aktif ve önemli roller üstlendi. II. Meşrutiyet Dönemi'nde Babıali Baskını'nın hazırlık ve eylem safhalarında yer aldı. Söz konusu dönemde Esnaf Odaları Temsilciliği yaparak esnaf cemiyetlerinin örgütlenmesi ve ekonominin millileştirilmesi çabalarında önemli misyon edindi. Cemiyetin İstanbul Kâtib-i Mesulü ve Cemiyet Müfettişliği görevlerini ifa etti. İstanbul Kâtib-i Mesulü iken I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte Teşkilat-ı Mahsusa bünyesinde görevler aldı. 1915'te cemiyetin Ankara temsilcisi oldu. Aynı yıl Enver Paşa'nın oluruyla Ankara'da İttihat ve Terakki kulüp binası olarak yapımına başlanan, fakat I. Dünya Savaşı'nın olumsuz şartları sebebiyle yarım kalan ve daha sonra I. TBMM (Kurtuluş Savaşı Müzesi) adını alacak binanın yapım aşamasında yer aldı.

Mondros Mütarekesi'nden sonra İttihat ve Terakki erkânının yurt dışına kaçtığı bilinmektedir. İttihat ve Terakki Fırkası kendisini feshedince İttihatcılar, İstanbul Hükümetince takibe uğradı. Takibe uğrayanlardan biri de Esendal idi. İttihat ve Terakki hiyerarşisi içerisinde arka planda olsa da hem İngilizler hem de mevcut hükümet tarafından takibe uğradı. Bir süre İstanbul'da muhtelif evlerde saklandıktan sonra Gözlüklü Mithat Bey, sonradan Washington Elçisi olan Muhtar Bey ve Alfred Rüstem Bey ile birlikte sahte bir İtalya pasaportuyla İtalya'ya kaçmak zorunda kaldı. Birkaç ay İtalya'da kaldıktan sonra Ankara'da TBMM'nin açılmasını müteakip Mustafa Kemal Paşa'nın daveti üzerine Antalya yoluyla Ankara'ya gelerek ulusal hareketin saflarında yer aldı.

Buraya kadar aktarılan bilgileri de düşünerek Esendal'ı bir ideolog veya eylem insanı olarak görmekten ziyade, daha çok bir görev adamı olarak tanımlamak gerekir. O, ömrü boyunca tam bir görev adamı olduğunu ispatlamıştır. Nitekim hayatı devletine hizmetle geçen Esendal, TBMM Hükümeti'ni temsil göreviyle yurt dışında uzun yıllar bulundu. TBMM Hükümeti, Sovyet Rusya ve Kafkaslarla ilişkilerin tesisi bağlamında koridor olarak gördüğü Bakü'ye, dönemin komünist yönetiminin benimsediği, aristokrat veya burjuva sınıfından olmayan, tamamıyla halktan biri olarak gördüğü Esendal'ı 1920'de Bakü Mümessili olarak atadı. Böylece I. TBMM'nin yurt dışına gönderdiği ilk elçi oldu. Onun çabalarının bir yansıması olarak, kardeş iki devletin ilişkilerinin pekiştirilmesi ve manevi köprülerin kurulması hususunda önemli adımlar atıldı. Bu görevi Rusların Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına son verdiği 1924 yılına kadar sürdü.

Bakü Mümessilliğinin kapanmasının ardından yurda dönen Esendal, bir yıla yakın Galatasaray, Kabataş ve İstanbul Erkek liselerinde öğretmenlik yaptıktan sonra, 29 Temmuz 1925'te Tahran Büyükelçiliği'ne atandı. Tahran Büyükelçiliği görevi 1930 yılına kadar sürdü. Bu göreve getirilmesinde büyük olasılıkla sahip olduğu bilgi birikimi etkili olmuştu. Zira ileri seviyede Farsça bilmekle birlikte İran coğrafyasına ve siyasi işleyişine de vakıftı. Bu özelliklerinin etkisiyle Türk-İran ilişkilerine yeni bir yön kazandırdı. Tahran Büyükelçiliği süresince İran Şahı Rıza Pehlevi ile kurduğu samimi muhabbet, komşu iki devletin ilişkilerine katkı sağladı. Tahran Büyükelçiliği döneminde Türkiye Cumhuriyeti adına önemli hizmetlerde bulunan Esendal'ın girişimleri sonucu Türkiye ve İran, ilişkilerini yasal bir zemine oturtmak amacıyla 1926'da Türkiye-İran Emniyet Muahedenet Muahedesi imzalandı. Bu muahede, daha sonraki Türkiye-İran antlaşmalarına temel oluşturması bakımından önem arz etmektedir.

Esendal, Tahran'daki görevini sürdürürken, Mustafa Kemal Paşa'ya yönelik planlanan İzmir suikastı yargılamalarında adı geçenlerden biriydi. Ancak suikastla hiçbir ilgisi yoktu ve bilhassa İsmet İnönü'nün çabalarıyla yargılanmaktan kurtuldu. Bu hadiseden sonra Tahran'daki işlerine yeniden odaklandı.

Türkiye-İran ilişkilerinde bir denge unsuru olan Esendal'ı en çok uğraştıran konuların başında hiç

şüphe yok ki sınır anlaşmazlıkları gelmekteydi. Komşu iki ülkenin halledilemeyen sınır problemleri, bilhassa Ağrı İsyanlarının Türkiye için önemli sorun teşkil etmesi ve isyanları bastırmak gayesiyle Türk kuvvetlerinin İran sınır topraklarını da kapsayan bir harekâtta bulunması, Türk- İran ilişkilerini kopma noktasına getirdi. Türk birliklerinin İran'ın iç bölgelerine girmesini uygun bulmayan Esendal, Ankara ile görüş ayrılığına girdi. Türkiye'nin İran'a karşı takip ettiği politikanın seyri 1930 yılına gelindiğinde tıkanma noktasına geldi. Bu da Esendal'ın büyükelçilik görevinden alınmasına sebebiyet veren süreci doğurdu.

Esendal, Tahran Büyükelçiliği'nden istifa ettikten sonra yurda döndü ve bir süre sonra Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın 1930'da yirmi ili kapsayan yurt gezisinde, kendisine eşlik eden heyette yer aldı. Ardından milletvekili olmadığı halde Mustafa Kemal Paşa'nın direktifiyle ıslah çalışmaları kapsamında CHP Merkez İdare Heyeti'nde yer aldı. 24 Nisan 1931 yılında IV. Dönem Genel Seçimlerinde Elazığ Milletvekili seçildi ve 4 Mayıs 1931'de meclis çalışmalarında yer aldı. TBMM'nin 9 Mayıs 1931 Birleşiminde Teşkilat-ı Esasiye Encümeni (Anayasa Komisyonu)'nde görev aldı. CHP Üçüncü Büyük Kongresi'nde de Umumi İdare Heyeti'ne seçildi. Elazığ Milletvekilliği, 1933'te Kabil Büyükelçiliği'ne atanmasıyla son buldu.

Esendal'ın dış politikadaki başarısını tescilleyen dönem, Kabil Büyükelçiliği dönemidir. Bu görevini, 1933-1941 yılları arasında ifa etti. Esendal'ın Kabil Büyükelçiliği dönemi, Türkiye-Afganistan ilişkileri bakımından belki de en parlak dönemdir. Bu da onun önceki elçiliklerinde olduğu gibi sempatik, yapıcı ve girişken kişiliğiyle Afganistan'daki hükümet çevreleriyle kurmuş olduğu sağlam ilişkilerin bir yansımasıydı. Esendal'ın çabalarının bir göstergesi olarak Türkiye ve Afganistan'ın politik, toplumsal ve kültürel münasebetleri süreklilik kazandı. Afganistan'ın Sadabat Paktı gibi önemli organizasyonlara dâhil olarak güvenlik koridorunda yer almasında büyük bir rolü vardır. Bununla birlikte 1930'lar boyunca Türk-Afgan münasebetleri, Türkiye'nin Afganistan'a yaptığı eğitim sağlık ve askeri, sahalardaki yardımlar çerçevesinde yoğunluk kazandı. Bu durumu çok iyi organize eden Esendal, Atatürk'ün tavsiye ve direktiflerini başarılı bir şekilde uygulayarak Türk nüfuzunun Afganistan'da artmasını sağladı. Bunun yanı sıra, bölgedeki Türkmenlerle irtibata geçerek Özbek, Türkmen, Tatar ve Doğu Türkistanlı bir kısım çocuğu, olanaklar dâhilinde Türkiye'ye göndererek eğitim görmelerini sağladı. Ona göre, Türklüğe faydalı olacak insanlar ancak Türkiye'de yetişebilirdi. Ayrıca Türk menşeili topluluklarla yakın temasta bulunarak onlara millî benlik düşüncesini aşılamaya çalıştı. Sovyet Rusya rejiminden kaçıp Afganistan'a sığınan Türkmen grupların Afganistan'ın kuzeyindeki Kunduz bölgesine yerleştirilmelerini sağladı. Böylece, Güney Türkistan'ın doğuşuna giden sürece katkı sundu. Esendal'daki ulus şuuru ve Türk kültürüne yaklaşım tarzı, onun Türk nüfusunun yoğun olduğu bölgelere atanmasında önemli etken oldu.

Türkiye adına on yedi yıl süren hariciye görevlerindeki azmi ve başarısıyla iyi izlenim bırakan Esendal, 1941'de izinli olarak Türkiye'ye döndükten sonra Hariciye Vekili tarafından kendisine Moskova elçiliği teklif edildi. Fakat o, II. Dünya Savaşı'nın her tarafa yayıldığı böylesi bir zamanda memlekette kalmak istediğini belirterek teklifi geri çevirdi. 25 Nisan 1941'de vefat eden Bilecik Milletvekili Salih Bozok'tan boşalan yere, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin Bilecik milletvekili seçildi. 11 Kasım 1941'de milletvekili yemini ederek ikinci kez meclis çalışmalarına başlarken, Hariciye Vekâletine verdiği dilekçeyle Afganistan Büyükelçiliği'nden çekildi.

Dâhiliye Vekili Faik Öztrak sağlık problemleri sebebiyle bakanlık vazifesinden affını rica edip ayrılınca, bu görev Esendal'a önerildi. Fakat o, bu öneriyi kabul etmedi. Bunun üzerine 1942 Mayıs'ında CHP Genel Sekreteri Fikri Tüzer'in Dâhiliye Vekili olarak atanmasıyla birlikte, Esendal da CHP Umumi İdare Heyeti Azalığı ve CHP Genel Sekreterliği görevlerini üstlendi. Onun Genel Sekreterliğe getirilmesi, Millî Şef İnönü'ye olan bağlılığı yanında, parti içindeki demokratikleşme ve teşkilatı bürokratik zihniyetten kurtarma eğiliminde olmasından kaynaklanmış olduğu söylenebilir.

Esendal, CHP'ye yeni bir yön vermek ve ciddi bir denetlemenin zuhur etmesi amacıyla, 1943 seçimlerinde birçok genç aydının meclise girmesini sağladı. CHP'de dengeleri değiştirmek ve yeni bir güç merkezi meydana getirme gayretinde oldu. Meclise soktuğu genç milletvekillerin de dâhil olduğu ve parti içi denetlemeyi sağlamak amacıyla otuz kişilik bir Müstakil Grup kuruldu. Etrafında topladığı genç milletvekillerine, devamlı telkinlerde bulunarak memleketi iyi tanımalarını ve mecliste daha aktif ve daha serbest konuşmaları gerektiğini vurgulamaktaydı. Böylece parti içinde önemli bir güç haline gelen Esendal'ın desteklediği genç milletvekilleri, 1947'de Recep Peker Hükümetini istifaya götüren 35'ler hareketini ortaya çıkardı. Onun parti içi siyasete getirdiği bu yeni durum CHP'nin yirmi yıllık geleneğine aykırı olmakla birlikte, çoğulcu demokrasi yönünde atılmış önemli bir adımdır.

Esendal'ın Genel Sekreterliği, II. Dünya Savaşı dolayısıyla uluslararası siyasi ilişkilerin giderek yoğunlaştığı bir dönem oldu. Mihver Devletler olan Almanya ve İtalya'nın takip ettiği dış siyaseti daima güvensiz ve tehlikeli buldu. Söz konusu savaşta Almanya'nın mağlup olacağına dair bir inancı vardı. Ona göre Demokrasi Cephesi baskın gelecek ve bu da güçlü bir İngiltere ile olacaktı. Dolayısıyla savaşın seyrini iyi gözlemleyen ve savaşa pragmatist bir bakış açısıyla yaklaşan Esendal, 1943 yılına gelindiğinde, Türkiye'yi yalnızlıktan kurtarmanın yolu olarak İngilizlerle hareket edip savaşa girmek gerektiği görüşünü savundu. Çünkü Türkiye'nin takip ettiği savaş dışı siyasetin ileride fayda vermeyeceği kanısındaydı. Onun bu görüşü, aslında olası bir Sovyet Rusya tehdidini bertaraf etmenin reçetesiydi. Bu vesileyle 1945 yılının başında Almanya ile Japonya'ya savaş ilanı için TBMM'ye verilen önergelere imza attı.

6 Mayıs 1942'den itibaren, CHP Genel Sekreteri sıfatıyla parti teşkilatına hareketlilik kazandıran Esendal, 1944 Mayıs'ında politika işlerinin kendisine ağır geldiğini belirterek, görevinden çekilmek için İnönü'den izin istedi. Fakat İnönü, Esendal'ın bu isteğini geri çevirdi. 1945 yılına gelindiğinde ise zayıf gördüğü Saraçoğlu Hükümeti ile yaşadığı anlaşmazlıklar, bu konuda İnönü'den destek görmemesi ve istediği tarzda hizmet olanağının kalmadığını düşünerek CHP Genel Sekreterliği'nden istifa etti. Genel Sekreterlik görevini bıraktıktan sonra, aktif siyasetin dışında görünse de siyaseti noktaladığı 1950 seçimlerine kadar parti içindeki etkisi ve ağırlığı devam etti. VI, VII ve VIII. dönemlerde Bilecik milletvekilliği yapan Esendal, böylece 1950 Genel Seçimlerine kadar parlamento çalışmaları içerisinde yer aldı.

Parti teşkilatına hareketlilik kazandıran Esendal, genel sekreterlik görevi süresince siyasi faaliyetleri yanında, kültürel çalışmalara da önem verdi. Özellikle halkevleri ve halkodalarının ıslahı için yoğun çaba içerisinde oldu. Halkevlerini teftiş etmek ve yol göstermek amacıyla Halkevleri Yüksek Danışma Kurulu'nu kurdu. Halkevleri ve halkodalarının memlekette yaygınlaşmalarını sağladı. Muhtelif şehirlerdeki halkevlerini ziyaret ederek eksiklerini gidermeye çalıştı. Türkiye genelinde konferanslar yapılması yönünde uğraşlar verdi. 1943 yılında sadece Ankara Halkevinde 1.724 konuşma ve konferans verilmesini sağladı. Bu etkinliklerde bir milyona yakın dinleyici kitlesi bulunmuştur. 1942-1943 yılı içinde halkevleri ve halkodaları kütüphaneleri için 230 çeşit eser alınarak halka ulaştırılması sağlandı.

Esendal, 1945-1950 yılları arasında milletvekilliği dışında, çeşitli vazifelerde de bulundu. 1946-1948 yıllarında Kızılay Yönetim Kurulu'nda yer aldı ve Kızılay İkinci Başkanlığı görevini yürüttü. Dil Kurumu Bilim Heyeti ile 1947-1950 yılları arasında Birleşmiş Milletler Türk Derneği Başkanlıklarını yaptı. 1949'da kurulan Avrupa Parlamentolar Birliği Türk Grubu Başkanı oldu. Yine 1949'da ilk genel kurul toplantısını yapan UNESCO Türkiye Milli Komisyonu'nun Başkanvekilliği görevini üstlendi. Ancak 1950 Genel Seçimlerinde meclise giremedi ve böylece İttihat ve Terakki ile başlayan siyasi hayatını tamamlamış oldu. Hayatının geri kalan iki yıllık ömrünü ise edebi uğraşlara, ailesine ve konuklarına ayırdı.

Esendal, birçok bakımdan önemli vasıflara sahip çok yönlü bir kişilikti. Sırasıyla çiftçi, siyasetçi, diplomat, öğretmen ve hikâye yazarı oldu. Uzun bir siyasi kariyere sahip olmakla birlikte, hikâyeciliğe tutkuyla bağlıydı ve kendini milletin hikâyecisi olarak görürdü. Türk hikâyeciliğinin gelişim çizgisinde kendine özgü bir yeri olan ve yeni bir tarz getiren Esendal, Çehov tarzı hikâyelerin Türk edebiyatında tanınmasına öncülük etti. Sanat hayatı, siyasal hayatına göre ikinci planda kalmasına rağmen yazdığı 300'ü aşkın hikâye ve 3 romanla Türk edebiyatının önemli isimlerinden biri oldu.

Kendine özgü bir yaşam tarzı ve özgün düşünceleri olan Esendal, meclisin politikacılar tarafından değil, belli meslek grupları tarafından oluşmasını öngören ve çok partili bir sisteme karşı olan "Mesleki Temsil" fikrinin önde gelen savunucularındandı.

Esendal'ın dikkat çeken görüşlerinden bir diğeriyse onun sanayileşme ve dolayısıyla Batılılaşmaya karşı oluşuydu. Ona göre, Batı'yı beğenmemek gerilik değil, asıl gerilik başka bir millete bağlılıktı. O, temelde kültürel bir milliyetçiydi. Anadilini çok seven ve iyi kullanan bir aydındı. Türkçeyi bağımsız bir dil olarak yerleştirmek ve Türk kültürünü keşfetmekle meşgul oldu. Türkleri, gelenekleri içinde de ilerleyebilecek bir millet olarak görmekteydi. Küçük sanatlara dayanan bir Türk ekonomisi düşüncesi vardı. Köy ve köylüye ilgi duyan bir aydındı, nitekim onun toprak medeniyeti kavramında köycülük yönü ağır basıyordu. Fakat yatay medeniyet denilen toprak medeniyetine inandığı anlayışı, söyleşilerinde, eserlerinde ve ondan bahseden kaynakların ekseriyetinde telaffuz edilse de Esendal'ın, fikir yapısında çelişkiler yaşadığı ve satır aralarında Batıyı, dolayısıyla sanayileşmeyi desteklediği de görülmektedir. Bu da dönemin düşünce dünyasına hâkim olan, "Tekniği kullanalım fakat kültürümüzü muhafaza edelim" görüşüne biraz da olsa benzemektedir. Esendal'da, genel itibariyle gelenek vurgusu ön planda olsa da aslında ideal bir gelecek kurma amacında oldu. O, er geç toprak medeniyetinin galebe çalacağına inandığını belirtirken, farklı bir zaman aralığında da gidilmesi gereken yolun sanayi olduğunu ifade etmektedir. Onun bazı fikirlerindeki tutarsızlıklar, esasında dönemin diğer bazı aydınlarında da gözlemlenir. Hızlı bir değişim ve dönüşüm sürecinden geçen bir toplumun aydınları olarak bu tutarsızlıklar ya da değişkenlikler, doğal karşılanabilecek bir durumdur.

Sonuç olarak Esendal, ülkesini her şeyin üstünde görürdü. Vatan sevgisi ve ideallerinden ödün vermedi. Mütevazı bir karaktere sahipti ve dolayısıyla ön planda olma hırsı taşımadan, bir görev adamı sorumluluğuyla memleketine hizmet etti. 17 Mayıs 1952'de sabaha doğru vefat etti. Cenazesi 18 Mayıs günü öğle namazını müteakip Hacıbayram Camisi'nden kaldırılarak Cebeci Asri Mezarlığı'na defnedildi.

Anahtar Kelimeler : Esendal,Memduh Şevket,Bakü,Tahran,Büyükelçi

KAYNAKÇA

AĞAOĞLU Samet, Siyasi Günlük: Demokrat Parti'nin Kuruluşu, haz. Cemil Koçak, İletişim Yayınları, İstanbul 1992.

AKBAL, Oktay, Şairlere Ölüm Yok, Özgür Yayıncılık, İstanbul 1994.

ALTAN, Çetin, "Esendal'ın Dürtüklediği 'Oldu Oldu' Sayıklaması", Sabah, 13 Mayıs 1998.

ARISOY, M. Sunullah, "Memduh Şevket Esendal'la Bir Konuşma", Varlık, S 385, (1 Haziran 1952), s.7-8.

Arif Cemil, I. Dünya Savaşı'nda Teşkilat-ı Mahsusa, Arba Yayınları, İstanbul 1997.

BANGUOĞLU, Tahsin "Millî Şef Devri Hatıraları", Yazan: Sefa Kaplan, Tercüman, 18-23-26 Mayıs 1986.

BARLAS, Cemil S., “Memduh Şevket Esendal’ın Ölümü”, Pazar Postası, 25 Mayıs 1952.

BARUTÇU, Faik Ahmet, Siyasi Anılar (1939-1954), Milliyet Yayınları, İstanbul 1977.

BAŞAR, Ahmet Hamdi, Atatürk’le Üç Ay ve 1930’dan Sonra Türkiye, Ankara iktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Ankara 1981.

BEKİN, Rıza, “Ölümünün 50.Yılında Memduh Şevket Esendal”, Türk Yurdu, C XXII, S 178, (Haziran 2002), s.47-54.

BİRGEN, Muhittin, İttihat ve Terakki’de On Sene, haz. Zeki Arıkan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2017.

BUĞRA, Mehmet Emin, “Esendal ve Türklük”, Pazar Postası, 20 Temmuz 1952.

C.H.F. Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları, 10-18 Mayıs 1931, Devlet Matbaası, İstanbul 1931.

CRİSS, Bilge, İşgal Altında İstanbul (1918-1923), İletişim Yayınları, İstanbul 2008.

ÇETİNSAYA, Gökhan, “Atatürk Dönemi Türkiye-İran İlişkileri (1926-1938)”, Avrasya Dosyası, C V, S 3, (Sonbahar 1999), s.148-175.

, Gökhan, “Milli Mücadele’den Cumhuriyet’e Türk-İran İlişkileri (1919-1925)”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C XVI, S 48, (Kasım 2000), s.769-796.

ÇETİŞLİ, İsmail, “Memduh Şevket Esendal (1884-1952)”, TDV İslam Ansiklopedisi, EK-1, İstanbul 2016, s.424-425.

, İsmail, Memduh Şevket Esendal, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.

ÇOKER, Fahri, Türk Parlamento Tarihi, TBMM IV. Dönem (1931-1935), C I-II, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 1996.

ERDİNÇ, Erol Şadi, Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti Yargılamaları, Dîvân-ı Harb-i Örfî Yargılaması, C II, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2018.

, Erol Şadi, Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti Yargılamaları, Ankara İstiklâl Mahkemesi ve Siyasi Yargılama, C III, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018.

ERİM, Nihat, “Kendi Felsefesini Yaratan Adam”, Seçilmiş Hikâyeler Dergisi, C VI, S 5, (Haziran 1952), s.36-38.

, Nihat, Günlükler (1925-1979), C. I, haz. Ahmet Demirel, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005.

ERTOP, Konur, “M.Ş.E: Günlük Yaşamdan Gösterişsiz Kesitler, Çevremizden Alınma, Olağan İnsan Yüzleri”, Milliyet Sanat, S 71, (1 Mayıs 1983), s.25-27.

ESENDAL, Memduh Şevket, “Geçmiş Yıllar’dan Kısaltma: Rüştiye”, Türk Dili, S 1, (Ekim 1951), s.9-16.

, Memduh Şevket, Kızıma Mektuplar, haz. Muzaffer Uyguner, Bilgi Yayınevi, Ankara 2001.

, Memduh Şevket, Oğullarıma Mektuplar, haz. Muzaffer Uyguner, Bilgi Yayınevi, Ankara 2003.

, Memduh Şevket, Tahran Anıları ve Düşsel Yazılar, Bilgi Yayınevi, Ankara 1999.

GÜLBAY, Tabip, Memduh Şevket Esendal’ın Toplumsal ve Siyasal Görüşleri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2008.

KARAÖMERLİOĞLU, Asım, “Türkiye’de Köycülük”, Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce: Kemalizm, C II, ed. Tanıl Bora, Murat Gültengil, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, 284-297.

, Asım, Orda Bir Köy Var Uzakta, İletişim Yayınları, İstanbul 2006.

KOÇAK, Cemil, Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945), C I, İletişim Yayınları, İstanbul 1996.

, Cemil, Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945), C II, İletişim Yayınları, İstanbul 2007.

KUDRET, Cevdet, Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman: Meşrutiyetten Cumhuriyete (1910-1923), Varlık Yayınları, İstanbul 1967.

KURAN, Ahmed Bedevî, Osmanlı İmparatorluğunda İnkılâp Hareketleri ve Millî Mücadele, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2012.

NESİMİ, Abidin, “Esendal’ın Fikir Cephesi”, Seçilmiş Hikâyeler Dergisi, C VI, S. 5, (Haziran 1952), s.83-89.

, Abidin, Yılların İçinden, Gözlem Yayınları, İstanbul 1977.

ÖZÇELİK, O. Fehmi, “M. Ş. E. İle İki Saat”, Hisar, S 19, (1 Kasım 1951), s.10-11, 16-17.

SARAY, Mehmet, Afganistan ve Türkler, Kitabevi Yayını, İstanbul 1997.

, Mehmet, Dünden Bugüne Afganistan, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1981.

SÜREYYA, Mehmet, Sicill-i Osmani, C. I, haz. Nuri Akbayar, Numune Matbaacılık, İstanbul 1996.

ŞENGİL, Salim, “Esendal’ın Hayatı”, Seçilmiş Hikâyeler Dergisi, C VI, S 5, (Haziran 1952), s.7-8.

ŞİMŞİR, Bilâl N., Bizim Diplomatlar, Bilgi Yayınevi, Ankara 1996.

TANSU, Samih Nafız, İki Devrin Perde Arkası, Ararat Yayınevi, İstanbul 1969.

TBMM Binaları, TBMM Basımevi, Ankara 2015.

TBMM Tercüme-i Hal Dosyası, Dosya No: 305/22, “Memduh Şevket Esendal”.

TEKE, Cevdet, Türk Siyasi Hayatında Memduh Şevket Esendal, Atatürk Üniversitesi, Atatürk ilkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum 2021.

TİRALİ, Naim, “Esendal’ı Son Ziyaret”, Seçilmiş Hikâyeler Dergisi, C VI, S 5, (Haziran 1952), s.68-71.

TOPRAK, Zafer, Türkiye’de Milli İktisat (1908-1918), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019.

TÜRKEŞ, Ömer, “Memduh Şevket Esendal”, Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce: Kemalizm, C II, ed. Tanıl Bora, Murat Gültengil, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.238-243.

Türkiye Hilâliahmer Cemiyeti Merkezi Umumi Zabıt Defteri, 2 Nisan 1946, 4 Haziran 1946.

URAN, Hilmi, Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008.

UYGUNER, Muzaffer, Memduh Şevket Esendal-Yaşamı Sanatı yapıtlarından Seçmeler, Bilgi Yayınevi, Ankara 1991.

VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet, Türkiye'de Üç Devir -İzlenimler- Anılar, C II, Sinan Yayınları, İstanbul 1973.